

Idäntalouksien katsauksia

Review of Economies in Transition

1992 • No. 4

13.7.1992

Julkaistu uudelleen 2002

Jukka Kero

Neuvostoliiton ja Venäjän
ulkomaankauppa

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos, BOFIT

ISSN 1235-7405
Uudelleenjulkaistu pdf-muodossa 2002

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT)

PL 160
00101 Helsinki
Puh: (09) 183 2268
Faksi: (09) 183 2294
bofit@bof.fi
www.bof.fi/bofit

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Neuvostoliiton ja Venäjän ulkomaankauppa*

1 Neuvostoliiton/Venäjän ulkomaankaupan kuvaus¹

1.1 Ulkomaankaupan merkitys

Neuvostoliiton keskussuunnittelutaloudessa pyrittiin varsin kattavaan omavaraisuuteen. Ulkomaankauppaa käytiin pääasiassa taloussuunnitelmien residuaalien täyttämiseksi. Neuvostoliitto toi tavaroita, joita se ei kyennyt itse riittävästi valmistamaan (kulutustavarat) tai jotka teknologisesti edistivät talouden suunnitelman mukaista kehitystä (koneet ja laitteet). Tuonti nähtiin ensisijaisena. Sitä voitiin suunnitella. Viennillä oli pääasiassa tuonnin rahoittajan osa. Viettiin niin paljon kuin suunniteltu tuontitarve vaati. Kauppaa kävi keskitetysti valtion ulkomaankauppamonopoli. Kauppaa valvottiin raskaalla kiintiö- ja lisenssijärjestelmällä, mikä eristi neuvostomarkkinat maailmanmarkkinasignaaleilta. Kun talous oli suljettu, tuotannon tehokkuudesta ja laadusta ei tarvinnut välittää. Länsikauppa poikkesi yleisiltä menettelytavoiltaan ja hintajärjestelmiltään SEV-kaupasta. Länsikauppaa käytiin enimmäkseen vaihdettavilla valuutoilla (pl. clearing-sopimukset) ja SEV-kauppaa ns. siirtoruplalla. SEV-kaupan hintajärjestelmä oli enemmän tai vähemmän sopimuksenvarainen, vaikka 1970-luvun puolivälistä lähtien järjestelmä myötäilikin maailmanmarkkinoiden hintakehitystä.² Vaikka Neuvostoliiton talous onkin ollut hyvin suljettu, se ei ole kokonaan välttynyt ulkoisten shokkien vaikutuksilta. Parhaana esimerkkinä tästä ovat olleet öljyn hinnan vaihtelujen vaikutukset Neuvostoliiton talouteen.

Ulkomaankaupan välitön merkitys luonnonvaroiltaan rikkailla talouksilla ei ole kovin suuri. Neuvostoliiton ulkomaankaupan kokonaistuotanto-osuus on ollut perinteisesti erittäin pieni, 1980-luvun loppupuolella seitsemän prosenttia.³

* Juhani Laurila on ohjannut työtä. Hyviä kommentteja ovat antaneet myös Kari Pekonen, Terhi Kivilahti, Pekka Sutela ja Jouko Rautava.

¹ Kirjoituksessa käytetään entisen Neuvostoliiton alueesta 1991 loppuun saakka Neuvostoliitto-termiä. Tämän jälkeisten asioiden yhteydessä puhutaan IVY-maista ja Venäjästä ellei toisin ole määriteltä.

² Neuvostojärjestelmän aikaista ulkomaankauppaa kuvaavat tarkemmin Korhonen (1990) ja Lainela (1990).

³ Collins ja Rodrik (1991). Neuvostoliiton ulkomaankaupan suuruutta ja vertailua markkinatalous-maihin vaikeuttavat käytettävien valuuttakurssien valintaongelma ja hintajärjestelmän erityispiirteet.

Vuonna 1991 Neuvostoliiton alueen vienti oli vain noin kolminkertaista verrattuna Suomen vientiin.

Neuvostoliiton vienti- ja tuontihyödykkeiden ruplahinnat erotettiin maailmanmarkkinahinnoista valuuttakertoimilla. Tuontitavaroiden ruplahinnat olivat korkeat, kun taas vientitavaroiden ruplahinnat olivat alhaiset. Ruplina laskien ulkomaankauppa on ollut tämän vuoksi alijäämäistä. Valuuttahintojen ja kotimaisten hintojen erotuksesta muodostettiin valtiollinen hinnantasausrahasto, jolla rahoitettiin valtion budjettia. Korhonen (1990) arvioi, että 1980-luvun lopulla ulkomaankauppatulojen osuus oli noin viidennes ja ulkomaankauppamenojen osuus noin viisi prosenttia budjetista.

1.2 Viime vuosikymmenten kehitys⁴

1970-luvun kahden öljykriisin seurauksena Neuvostoliiton ulkoinen vaihtosuhte eli vienti- ja tuontihintojen suhde parani merkittävästi ja viennin arvo kasvoi pitkään voimakkaasti. Myös 1980-luvun alkupuolella öljyn korkea hinta ja saman aikainen dollarin vahvuus edistivät ulkomaankaupan tasaista kasvua. Vaihotosuhteen paranemisen ansiosta tuonnin määrää voitiin kasvattaa viennin määrää huomattavasti nopeammin ilman, että vaihtotaseen tasapaino järkkäyi ja ulkomainen velka merkittävästi kasvoi. Neuvostoliiton ulkomaankauppa kasvoi tasaisesti aina 1980-luvun puoliväliin saakka. Vuonna 1986 öljyn hinnan romahdus ja dollarin devalvoituminen leikkasivat Neuvostoliiton länsiviennin arvoa noin kolmanneksella. Neuvostoliiton kokonaisviennissä supistuminen oli kuusi prosenttia. Vuosikymmenen loppupuolella viennin arvon kertaluonteista pudotusta voitiin hieman tasoittaa lisäämällä öljyn ja maakaasun vientiä. Viennin määrä kasvoikin lähes keskeytyksettä vuoden 1989 loppuun saakka. Öljyn hinnan laskun jälkeen tuontia supistettiin arvoltaan vientiäkin enemmän, joskin vuosikymmenen lopussa Neuvostoliiton tuonnin arvo kasvoi vuoden 1985 tasolle. Energiasektorin tuotanto ja toimitusvaikeuksien sekä länsituonnin nopean kasvun vuoksi Neuvostoliitto ajautui 1980-luvun lopulla kuitenkin tuntuviin länsikaupan alijäämiin. Velkaantumista hillittiin aluksi kullan myynnillä, mutta Neuvostoliiton ulkoinen velka kasvoi siitä huolimatta nopeasti noin 60 mrd. dollarin tuntumaan.

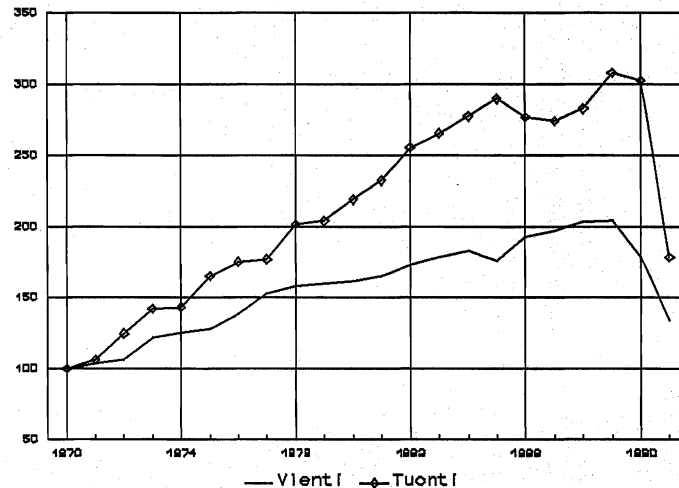
Neuvostoliiton talouden kasvu oli erittäin nopeaa 1970-luvun loppupuolelle saakka, vaikka kasvuvauhti hidastuikin koko ajan. Tuotanto kasvoi verraten nopeasti vielä 1980-luvun puoliväliin saakka, jonka jälkeen keskimääräinen kasvuvauhti putosi pariin prosenttiin vuodessa. Perestroikan aikana ulkomaankaupan hierarkisen rakennelman osittainen purkaminen todennäköisesti edisti viennin ja tuonnin lisäämistä. Tosin muutokset loivat myös epävarmuutta. Varsinkin vuosina 1989-90 toteutettu ulkomaankauppaorganisaatioiden purkaminen aiheutti sopeutumisvaikeuksia. Ulkomaalaisten on ollut hankala löytää sopijaosapuolia Venäjän-kaupassaan. Tämä johtuu esim. siitä, ettei neuvostoliittolaisilla vientituottajilla ole ollut aiemmin suoria kontakteja ulkomaisten ostajien kanssa.

Kuluvan vuosikymmenen alussa Neuvostoliitto ajautui poliittis-valtiollisen muutoksen siivittämänä taloudelliseen lamaan. Vuonna 1990 kokonaistuotanto supistui edellisvuodesta noin neljä prosenttia. Viennin määrä supistui 13 %, mutta

⁴ Neuvostoliiton ja SEV-maiden ulkomaankaupan ja sen tilastoinnin erityispiirteistä on kerrottu liitteessä 1.

koska vientihinnat nousivat huomattavasti Persianlahden kriisin seurauksena, viennin arvo supistui vähemmän. Viennin arvo vuonna 1990 oli maksutasetilastojen mukaan 103.8 mrd. dollaria. Viennin arvo entisiin SEV-maihin pieneni vuonna 1990 ulkomaankauppatilastojen mukaan noin 20 prosenttia. Sen sijaan länsivienti kasvoi noin 10 prosenttia.⁵ Tuonnin arvo 1990 oli 120.7 mrd. dollaria⁶. Kuviot 1 ja 2 valaisevat Neuvostoliiton ulkomaankaupan kehityksen päälinjoja 1970-luvulta lähtien.

Kuvio 1. Neuvostoliiton ulkomaankaupan volyyymi, ind. 1970=100.

Lähde: PlanEcon. Vuoden 1991 havainnot ovat kirjoittajan omia arvioita.

Vuosi 1991 oli Neuvostoliiton valtiollisen hajoamisen aikaa. Taloudelliset kysymykset jäivät väistämättä poliittisten muutosten varjoon. Kokonaistuotannon määrä supistui noin 17 prosenttia, viennin arvo noin 30 prosenttia ja tuonnin arvo yli 40 prosenttia. Entisten SEV-maiden (tästä edespäin siirtymätaloudet) kanssa käytävä kauppa pieneni enemmän kuin länsikauppa. Samalla SEV-kaupan tase kääntyi ylijäämäiseksi. Neuvostoliiton kauppataase kääntyi vuoden 1990 suuresta alijäämästä (-16.9 mrd. dollaria) selvästi ylijäämäiseksi 1991 (+2.0 mrd. dollaria), ks. taulukko 1.⁷

⁵ Osa länsiviennin kasvusta voidaan tosin laskea entisen DDR:n kaupan osuuden siirtymisenä Saksan liittotasavallan tiliin. Tämän huomioonottaminen tasoittaa jonkin verran maajauman muutoksesta saatavaa kuvaa.

⁶ Neuvostoliiton ulkomaankauppatilastojen mukaan 1990 viennin arvo oli 119.5 mrd. ruplaa ja tuonnin 132.0 mrd. ruplaa (PlanEcon Report Number 9-10 1992).

⁷ Dollariarvoiset kauppataaseluvut perustuvat Ekonomika i zhizn-lehdessä No. 6 1992 julkaistuihin maksutasetilastoihin, jotka on laadittu yhteistyössä IMF:n kanssa, ja joissa pyrittiin käyttämään IMF:n tavanomaista maksutaseen laadintamenettelyä. Ulkomaankaupan viralliset tilastot, joihin yo. kauppataasekin nojautuu, julkaistaan ruplissa. Ulkomaankauppatilastojen mukaan Neuvostoliiton vienti 1991 oli 81.4 mrd. ruplaa ja tuonti 79.2 mrd. ruplaa (Ekonomika i zhizn No. 13 1992).

Kuvio 2.

Neuvostoliiton ulkomaankaupan vaihtosuhte*, Ind.1985=100.

Lähde: PlanEcon. * vienti- ja tuontihintojen suhde. 1991 havainto kirjoittajan oma arvio.

Taulukko 1.

Neuvostoliiton kauppataase 1990 ja 1991, mrd dollaria.

	1990				1991			
	VV	SEV	CL	Yht.	VV	SEV	CL	Yht.
Vienti	33.5	52.2	18.1	103.8	31.8	23.1	15.3	70.2
Tuonti	35.1	67.9	17.7	120.7	30.7	23.9	13.6	68.2
Kauppataase	-1.6	-15.7	0.4	-16.9	1.1	-0.8	1.7	2.0

Lähde: PlanEcon Report Number 9-10 1992. VV tarkoittaa kauppaa vaihdettavilla valuutoilla, SEV SEV-kauppaa ja CL clearing-kauppaa.

Vuoden 1992 ensimmäisellä neljänneksellä **Venäjän** vienti supistui noin 20 % edellisvuodesta. Ulkomaankaupan lainsäädännön epävarmuus supisti vientiä tarpeettoman paljon vuoden alussa. Vienti elpyi hieman helmi-maaliskuussa.⁸ Tuonnin arvo on ensimmäisellä neljänneksellä kasvanut noin 15 % edellisvuodesta, joten Venäjän kauppataase on alkuvuodesta selvästi alijäämäinen.

Valuuttapula on vaikeuttanut entisestään Neuvostoliiton ulkomaankauppaa. Barter-kauppojen osuus koko ulkomaankaupasta kasvoi yli kaksinkertaiseksi 1991. Viennissä barterin osuus oli 5.9 % ja tuonnissa 3.8 %⁹. Barter-vienti on ollut

⁸ Financial Times 13.5.1992. Tammikuussa viennin arvo oli 2.2 mrd. dollaria sekä helmi- ja maaliskuussa 3.8 ja 4.8 mrd. dollaria.

⁹ PlanEcon Report Number 9-10 (1992).

valtaosaltaan energiaa ja raaka-aineita ja -tuonti kulutustavaroita ja elintarvikkeita (70 %) sekä pääomahyödykkeitä ja raaka-aineita (30 %).

Ulkomaankaupan vaihdon supistuminen ja valuuttojen ulosvirtaus on vaikeuttanut entisen Neuvostoliiton talouskehitystä. Läheskään kaikkea tuonti-hyödykkeiden kysyntää ei ole voitu tyydyttää, mikä on supistanut tuotantoa. Vientitulojen jatkuvan supistumisen vuoksi myös Neuvostoliiton aikaisen ulkoisen velan hoitaminen on vaikeutunut.

Ulkomaankaupan rakenne

Neuvostoliiton ulkomaankaupan hyödykerakenne on pysynyt viime vuosikymmenet lähes muuttumattomana. Polttoaineiden ja matalan jalostusasteen tuotteiden (tässä raaka-aineiden) osuus on ollut yli 60 % (ks. taulukko 2). Polttoaineviennistä noin kaksi kolmasosaa on ollut raakaöljyä ja loput jalostettuja tuotteita. Raaka-aineiden viennistä taas metallien ja mineraalien osuus on ollut puolet. Muita tärkeitä alaryhmiä ovat olleet kemian- ja metsäteollisuuden tuotteet. Pitkälle jalostetun tuotannon (koneiden ja laitteiden) vienti on ollut melko vähäistä, alle viidennes kokonaisviennistä. Valtaosa tästä viennistä on suuntautunut Itä-Euroopan alueelle ja kehitysmaiin. Aseiden osuus kokonaisviennistä oli 1990 noin 10 %. Neuvostoliitto on vienyt aseita enimmäkseen entisiin sosialisti- ja kehitysmaiin. Noin puolet kehitysmaaviennistä 1980-luvun loppupuolella ollut aseita. Koneiden ja laitteiden osuus tuonnista on ollut yli kolmannes ja vuonna 1990 peräti 45 prosenttia. Tuonnin muut merkittävät ryhmät ovat elintarvikkeet ja kulutustavarat. Näiden osuus kasvoi nopeasti vuosina 1988-90, jolloin politiikka suosi kulu-tushyödykepuolan takia tuonnin kasvattamista.¹⁰

Neuvostoliiton alueen ulkomaankaupan tämän hetkistä ja tulevaa viennin rakennetta kuvaa parhaiten teollistuneisiin markkinatalousmaiin suuntautuvan viennin (länsiviennin) rakenne (taulukko 3). Polttoaineiden ja raaka-aineiksi luokiteltujen tavaroiden osuus on ollut länsiviennissä yli 80 prosenttia¹¹ Länsi-tuonti ei ole poikennut merkittävästi koko tuonnin rakenteesta. Länsikaupan hyödykerakenne vastaa melko hyvin Neuvostoliiton/Venäjän tämänhetkistä suhteellista etua maailmankaupassa. Maailmanmarkkinoilla entisen Neuvostoliiton pitkälle jalostetut tuotteet eivät muutamia poikkeuksia lukuunottamatta pysty kil-pailemaan vastaavien läntisten tuotteiden kanssa. Olemassa olevalla tuotantoraken-teella markkinaosuuksien valtaaminen länsimarkkinoilla on vaikeaa. Vienti yksi-puolistuu lyhyellä aikavälillä, mikäli kauppa liberalisoidaan ja kaupan maaja-kauman länsipainotteisuus kasvaa.

Pitkällä aikavälillä entisen Neuvostoliiton ulkomaankaupan suhteellinen etu saattaa siirtyä korkean jalostusasteen hyödykkeisiin. Vielä lähivuosina tämä tuskin on mahdollista, koska skenaario edellyttää talouden syvällistä rakennemuutosta ja sitä kautta merkittävästi uutta vientimarkkinoilla kilpailukykyistä tuotantoa. Lisäksi jalostetun tuotannon kasvu saattaa alkuvaiheessa kanavoitua Venäjän kotimarkkinoille. Rakennemuutoksen ongelmana on sotateollisen kompleksin

¹⁰ Korhonen (1990).

¹¹ Vuoden 1991 koko ulkomaankaupan ja länsikaupan jakaumat muistuttavat enemmän toisiaan, koska länsikaupan osuus Neuvostoliiton alueen kaupasta on kasvanut. Toistaiseksi (toukokuu 1992) jakaumia ei ole kuitenkaan julkaistu.

osittainen purkaminen ja tuotannon muuttaminen siviilimarkkinoille soveltuvaksi. Se on raskas prosessi ja kestää parhaimmillaankin vuosikausia. Koska Venäjän hallitus on vuonna 1992 supistanut sotateollisuuden valtiontilauksia, asetuotantoa on markkinoitu voimaperäisesti ulkomaille. Tällä halutaan lieventää konversion lyhyen aikavälin sopeutumisvaikeuksia.¹²

Taulukko 2. Neuvostoliiton ulkomaankaupan rakenne, (%)

Vienti

Vuosi	Koneet ja laitteet	Poltto-aineet ja sähkö	Raaka-aineet (pl. elintarv.)	Elintarv. ja niiden raaka-ain.	Kulutustavarat	Muut (pääas. aseet)	Yht.
1970	22	16	34	8	3	19	100
1980	16	47	18	2	3	15	100
1985	14	53	16	2	2	14	100
1990	18	41	23	2	4	12	100

Tuonti

1970	36	2	23	16	18	6	100
1980	34	3	20	24	12	6	100
1985	37	5	16	21	13	8	100
1990	45	3	14	16	18	5	100

Lähteet: Korhonen (1990) ja PlanEcon.

Taulukko 3. Neuvostoliiton markkinatalousmaiden kanssa käymän kaupan rakenne

Vienti

Vuosi	Koneet ja laitteet	Poltto-aineet	Raaka-aineet (pl. elintarv.)	Elintarvikkeet	Kulutus-tavarat	Muut	Yht
1980	2	72	21	1	3	0	100
1985	2	77	17	1	2	0	100
1986	3	66	24	2	4	0	100
1990	7	56	31	2	3	1	100

Tuonti

1980	30	1	40	24	5	0	100
1985	28	2	40	23	8	1	100
1986	37	2	39	15	7	1	100
1990	50	1	19	14	14	2	100

Lähde: PlanEcon.

¹² SWB/BBC 15.5.1992

Ulkomaankaupan maajakauman nopea muutos

Neuvostoliiton kauppa muiden siirtymämaiden kanssa on supistunut merkittävästi vuodesta 1989 lähtien. Kauppa on pienentynyt sekä absoluuttisesti että suhteellisesti. Tähän ovat vaikuttaneet etenkin maailmanmarkkinahinnoittelu ja vaihdettavien valuuttojen käyttöönotto. Puhdas valuuttakauppa uusilla hintarakenteilla ei ole toiminut valuuttapulan takia. Myös Itä-Euroopan maiden tarkoituksellinen suuntautuminen länsimarkkinoille on laskenut kaupan tasoa. Siirtymämaat ovat turvautuneet muihin markkinoihin esim. energiantuonnissaan, koska Neuvostoliiton alueen epävakaiden olojen pelätään heikentävän toimitusvarmuutta. Neuvostoliiton ja muiden siirtymämaiden kesken on sovittu joitakin vaihtokauppaan perustuvia kauppasopimuksia, jotka ovat lieventäneet kupan nopeaa supistumista. Vuonna 1991 Neuvostoliiton vienti muihin siirtymämaihin supistui 52 prosenttia, ja tuonti näistä maista 58 prosenttia. Kun kauppa länsimaiden kanssa on supistunut vähemmän, länsikaupan kokonaisosuus on kasvanut. Maajakauman muutos on ollut nopea. Kahdessa vuodessa länsimaiden osuus kasvoi selvästi suurimmaksi Neuvostoliiton ulkomaankaupassa. Saksa oli 1991 Neuvostoliiton suurin yksittäinen kauppakumppani, sen osuus oli viennissä 13 % ja tuonnissa 17 %.

Taulukko 4. Neuvostoliiton ulkomaankaupan maajakauma, (%)

Vienti

Maaryhmä	1989	1990	1991
Entiset SEV- ja muut sosialistimaat	48	41	30
Kehitysmaat	16	13	13
Läntiset teoll. maat	36	46	57
Yhteensä	100	100	100

Tuonti

Maaryhmä	1989	1990	1991
Entiset SEV- ja muut sosialistimaat	48	42	32
Kehitysmaat	10	9	10
Läntiset teoll. maat	42	49	58
Yhteensä	100	100	100

Lähteet: PlanEcon ja Ekonomika i zhizn No. 13 1992. Maaryhmien osuuksiin vaikuttavat ratkaisevasti se, mitä valuuttakursseja tilastoissa on käytetty, ks. liite 1. Tilastoinnin tulkinnanvaraisuuksista johtuen jakauma voi olla epätarkka.

Neuvostoliiton/Venäjän ulkomaankaupan maajakauma todennäköisesti muuttuu nopeasti lähivuosina. Aihetta koskevien kvantitatiivisten arvioiden – esim. Collins ja Rodrik (1991) sekä Wang ja Winters (1991) – mukaan SEV-maiden keskinäisen kaupan taso on ollut potentiaalista tasoaan¹³ korkeampi. Wang ja Winters (W-W) arvioivat, että Neuvostoliiton kauppa Itä-Euroopan maiden kanssa olisi ollut mark-

¹³ Potentiaalisen tason määräävät em. tutkimuksissa talouden koko, väestömäärä, maantieteellinen sijainti ja jotkut maittaiset erityistekijät. Wang-Winters käyttivät gravitaatiomallia laskelmissaan.

kinatalousolosuhteissa noin puolet ja kauppa länsimaiden kanssa viisinkertainen suhteessa 1980-luvun puolivälin toteutuneeseen kauppaan. Näin laskien Itä-Euroopan siirtymätalouksien osuus Neuvostoliiton ulkomaankaupasta kutistuisi pitkällä aikavälillä runsaaseen 10 prosenttiin.

Tasavaltojen välisen kaupan ongelmat

Venäjä on vienyt viime vuosina lähes 80 % Neuvostoliiton alueen viennistä, kun taas tuonnista osuus on ollut vain 60 %. Näin ollen Venäjä on subventoinut Neuvostoliiton muita tasavaltoja ulkomaankaupallaan. Venäjän ulkomaankaupan rakenne ei ole poikennut merkittävästi koko Neuvostoliiton ulkomaankaupan rakenteesta. Valtaosa muiden tasavaltojen ulkomaankaupasta on myös kulkenut keskitetysti Moskovan kautta.

Tasavaltojen tuotanto on pitkälle erikoistunutta, joten taloudet kytkeytyvät tiiviisti toisiinsa. Tasavallat ovat taloudellisesti erittäin avoimia. Muiden tasavaltojen paitsi Venäjän kauppa (viennin ja tuonnin keskiarvo) muiden tasavaltojen ja ulkomaiden kanssa yhteensä on ollut 30 - 60 prosenttia kokonaistuotannosta. Tästä kaupasta yleensä keskimäärin 80 prosenttia käytiin muiden neuvostotasavaltojen kanssa. Tasavaltojen välinen kauppa on kuitenkin vuodesta 1991 lähtien vaikeutunut. Keskinäiselle kaupalle asetetut kiintiöt ja raskaat tullit hankaloittavat kaupankäyntiä. Neuvostoliiton hajoamisprosessi vaikeuttaa tasavaltojen kehitysnäkymiä entisestään.

Osana uutta politiikkaa Venäjä on korottanut voimakkaasti toimittamansa öljyn hintaa, koska se on aiemmin subventoinut epärealistisen alhaisin öljyn hinnoin öljyä tuovia tasavaltoja. Venäjän etujen mukaista on korottaa öljyn hintaa siksi, että muiden tasavaltojen jalostettujen tuotteiden hintoja ei pystytä nostamaan niin paljon kuin öljynhintoja, koska pitkälle jalostetun tuotannon hinnoille maailmanmarkkinahinnat asettavat ylärajan. Venäjä nostaa näillä näkymin muihin IVY-maihin vietävän öljyn hintaa samassa tahdissa kuin Venäjän tuottajahintoja, joten sopeutumisaika uuteen tilanteeseen pitenee.¹⁴ Taulukossa 6 esitetään Neuvostoliiton tasavaltojen varsinainen ulkomaankauppa ja tasavaltojen välinen kauppa vuodelta 1989 laskennallisina maailmanmarkkinahinnoin.

Taulukosta käy ilmi Venäjän ulkomaankaupan suuri ylijäämä ja useiden entisten neuvostotasavaltojen raskaat alijäämät. Huolimatta siitä, että laskelma saattaa olla jonkin verran liioitteleva¹⁵, sopeutumiserot ovat eriasteisia ja -suuntaisia tasavalloittain maailmanmarkkinahintaisessa ja valuuttapohjaisessa ulkomaankaupassa. Lupaavimmat näkymät ovat Venäjällä ja muilla öljyä sekä arvokkaita raaka-aineita tuottavilla tasavalloilla. Sen sijaan esim. Baltian maiden ja useiden Keski-Aasian tasavaltojen tulevaisuudennäkymät ovat synkät.

¹⁴ Financial Times 16/17.5.1992.

¹⁵ ks. PlanEcon Report Numbers 9-10 (1992).

Taulukko 5.

Tasavaltojen ulkomaankauppa ja keskinäinen kauppa yhteensä maailmanmarkkinahinnoin 1989, mrd. USD.

Tasavalta	Vienti	Tuonti	Kauppataase	Tuonti/Vienti
Venäjä	224.1	173.1	51.0	0.77
Ukraina	75.8	83.9	-8.1	1.11
Valko-Venäjä	29.8	32.2	-2.4	1.08
Liettua	7.7	13.0	-5.3	1.69
Latvia	7.0	9.0	-2.0	1.28
Viro	3.3	5.5	-2.2	1.66
Muut	59.3	92.7	-33.4	1.56
Neuvostoliitto	407.1	409.4	-2.3	1.01

Lähde: PlanEcon Report Numbers 9-10 (1992).

1.3 Energiasektorin ongelmat ja valuutanansaintakyky

Energian tuotanto ja kauppa

Koska Neuvostoliitto siirtyy ulkomaankaupassaan yhä enemmän vaihdettavin valuutoin käytävään kauppaan, tuonti vaatii vastapainokseen kilpailukykyisen vientisektorin.¹⁶ Energian ja raaka-aineiden vienti on lyhyellä aikavälillä selvästi tärkein valuuttatulojen lähde.

Tuotantokoneiston rappeutuminen, uuden investointipääoman puute, hallinnollisten organisaatioiden luhistuminen, vaikeat tuotanto-olosuhteet, työmoraalin heikentyminen sekä energian alhaiset suhteelliset hinnat ovat energian tuotannon ja viennin esteenä. Öljyntuotanto on pienentynyt vuodesta 1987 lähtien (kuvio 3). Vuonna 1991 Neuvostoliiton raakaöljyn tuotanto supistui noin 10 prosenttia¹⁷. Siperian Tjumenin öljykentillä, joiden tuotanto on ollut lähes 2/3 Neuvostoliiton öljyntuotannosta, tuotanto laski 20 prosenttia. Öljyä tuotettiin 1991 515 milj. tonnia. Öljynkulutus pieneni vain kaksi prosenttia 460 milj. tonniin, joten öljyn nettovienti pieneni peräti 46 prosenttia noin 50 milj. tonniin. Kuluvan vuoden ensimmäisellä neljänneksellä öljyntuotannon supistuminen jatkui yhtä nopeana kuin edellisvuonna.¹⁸ Energiasektorin tuotantokapasiteetin sanotaan heikentyneen viime vuosien kulutustavaratuotantoon keskittyneen investointipolitiikan takia.¹⁹

¹⁶ Myös Neuvostoliiton ajoilta periytyvän ulkoisen velan hoitaminen edellyttää länsivaluuttoja, joita vientisektori ansaitsee.

¹⁷ Izvestija 18.2.1992 ja Petroleum Economist Dec/1991.

¹⁸ Eastern Block Energy, May 1992.

¹⁹ Kumar - Osband (1991).

Sekä venäläisessä että kansainvälisessä keskustelussa²⁰ on viime vuosina useasti ennustettu, että Neuvostoliiton öljyntuotanto supistuu nopeasti ja maa muuttuu 1990-luvun puoliväliin mennessä öljyn **nettotuojaksi**. Ennusteet tuotannon romahduksesta ovat eräiden kannanottojen mukaan kuitenkin huomattavasti liioiteltuja ja jopa tarkoitushakuisen pessimistisiä.²¹ Mikäli talouden rakenteet ja sisäinen hinnoittelu korjaantuisivat, öljyä käytettäisiin aiempaa tehokkaammin ja kotimainen kysyntä supistuisi. Näin voitaisiin kasvattaa öljyn nettovientipotentiaalia huomattavasti. Vuoden 1991 pahimmat tuotantovaikkeudet voivat lisäksi olla väliaikaisia. Öljyntuonnin tuntuva kasvua rajoittaa valuuttapula. Laajamittainen öljyntuonti ei olisi kokonaistaloudellisesti rationaalista siksi, että akuutein tuontitarve on investointi- ja kulutustavaroissa.

Vuonna 1991 öljyn kotimainen kulutus pienentyi paljon vähemmän kuin kokonaistuotannon määrä. 'Pehmeillä' budjettirajoitteilla toimivia, markkinaolosuhteissa kannattamattomia tuotantolaitoksia pidettiin toiminnassa valtion tuella. Mikäli markkinaehtoinen hinnoittelu otetaan käyttöön ja tuen määrää pienennetään, energiankäytön taloudellisuus vähitellen kasvaisi. Venäjän hallitus onkin kevästä 1992 lähtien toteuttanut energianhintojen korottamissuunnitelmaa. Hintojen korottamisen odotetaan vähitellen lisäävän öljyn tarjontaa. Hintojen nousua odottavat öljyn tuotantoyhtiöt eivät ole lisänneet tuotantoaan. Tuotannon kasvattamiseen vaadittavat investoinnit voidaan rahoittaa vain öljyn hintoja nostamalla.

Eastern Block Energy -julkaisu (EBE) arvioi venäläiseen asiantuntijalähteeseen nojautuen, että Neuvostoliiton hyödyntämättömät öljyvarat 1991 alussa olivat noin 22 mrd. tonnia.²² Arvio on yli kaksinkertainen viime vuosien tyypillisiin läntisiin arvioihin verrattuna.²³ Neuvostoliiton ja Venäjän öljyvarojen nopeaa ehtymistä on hieman liioiteltu, mikäli EBE:n lainaamat arviot ovat oikeita.²⁴

Myös hiilentuotannossa on ollut viime vuosina vaikeuksia, eikä tavoitteiden mukaisia tuotantolukuja ole pystytty toteuttamaan. Maakaasun tuotannon kasvu on supistunut koko 1980-luvun loppupuoliskon, mutta ongelmat eivät ole olleet läheskään niin suuria kuin öljyn ja hiilen tuotannossa ja viennissä. 1991 myös maakaasun tuotanto laski hieman edellisvuodesta. Maakaasun tuotannon tulevaisuus on kuitenkin valoisampi kuin öljyn tuotannon, koska kaasuvarantojen määrä on suuri. Neuvostoliiton alueella on noin 40 % maapallon tunnetuista maakaasuesiintymistä. Energiasektorin tuotantoa pyritään pitkällä aikavälillä tehosta-

²⁰ esim. Izvestija 18.2.1992

²¹ ks. esim. PlanEcon Report No 51-52 1991.

²² Eastern Block Energy, February 1992, reserveihin on arviossa laskettu todetut, todennäköiset ja mahdolliset käyttämättömät öljyesiintymät.

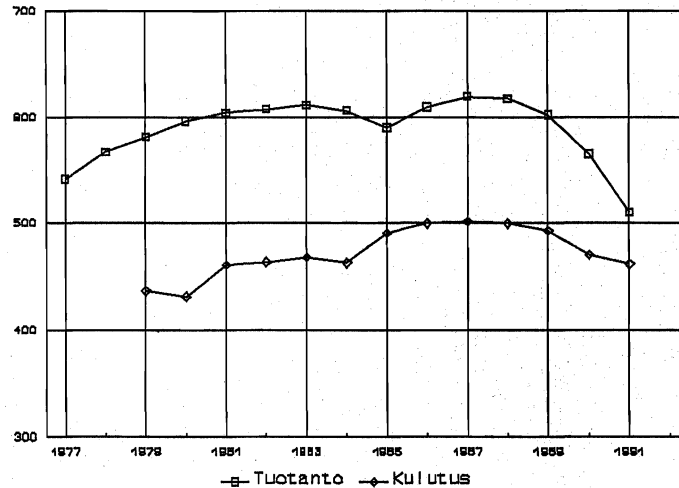
²³ Jäljellä olevan öljyn määrää on vaikea arvioida, sillä entisen Neuvostoliiton viralliset öljyreservitilastot ovat olleet valtiosalaisuuksia vuodesta 1947 saakka, Eastern Block Energy Feb/1992. Arvioiden suuri hajonta johtuu vielä hyödyntämättömien porausalueiden sisältämän öljymäärän arvioinnin hankaluudesta.

²⁴ Mikäli Neuvostoliiton alueella on jäljellä vielä 20 mrd. tonnia öljyä, sitä riittää 500 milj. tonnin vuosituotannolla 40 vuodeksi. Mikäli varantoja on jäljellä vain 8 mrd. tonnia, samalla tuotannon tasolla Neuvostoliiton alueen öljyvarat hupenevat olemattomiin jo ensi vuosikymmenen puolenvälin tienoilla.

maan ja kasvattamaan ulkomaisten yhteisyritysten ja suorien sijoitusten avulla, mutta nämä lisäävät ja tehostavat tuotantoa vasta myöhemmin.

Kuvio 3.

Neuvostoliiton öljyntuotanto, -kulutus ja -nettovienti.

Lähteet: Petroleum Economist February 1992 ja PlanEcon. Nettovienti on tuotannon ja kulutuksen erotus.

Suhteelliset hinnat ja talouden energiantensiivisyys

Alhaiset energian hinnat ovat kannustaneet tuhlaavaisuuteen. Sekä **tuotantorakenne** että **tuotantoteknologia** ovat vinoutuneet liian **resurssi- ja energiantensiiviksi**. Neuvostoliiton talouden energian kulutus tuotettua yksikköä kohden on kaksin-kolminkertainen verrattuna OECD-maihin käytetystä Neuvostoliiton kokonaistuotantoarviosta riippuen.²⁵ Osan erosta selittävät Neuvostoliiton ankarat ilmasto-olosuhteet ja pitkät kuljetusetäisyydet. Toisaalta Neuvostoliiton tuotannon tehokkuus ja tuottavuus jäivät entisestään jälkeen länsimaisesta öljykriisejä seuranneina vuosina.

Jos energian käyttö kotimaassa tehostuisi, energiaa jäisi enemmän valuuttatulojen ja välttämättömän tuonnin maksamiseen. Kumar ja Osband (1991) arvioivat energian markkinaehtoisien hinnoittelun vaikutuksia Neuvostoliiton öljynvientipotentiaaliin ja valuuttatuloihin. Arvioiden perustana käytettiin Unkarin öljyn kysynnän hintajoustoja, jotka ovat pienempiä kuin läntisten teollisuusmaiden vastaavat hintajoustot.²⁶ Jos öljyn reaalin hinta nousisi esim. 200 prosenttia,

²⁵ Energiaintensiteetillä tarkoitetaan tässä energian kulutusta suhteessa kokonaistuotantoon. Ks. OECD (1992) ja Kumar-Osband (1991).

²⁶ Kumar ja Osband (1991) käyttivät Dobozin (1991) joustoestimaatteja. Niiden suuruudet ovat lyhyellä aikavälillä (vuoden sisällä) -0.10 ja pitkällä aikavälillä -0.32. Vastaavat joustot ovat useissa markkinatalousmaissa suuruudeltaan -0.3 - -0.5 lyhyellä ja -0.7 - -0.9 pitkällä aikavälillä.

öljyn kotimainen käyttö vähenisi siten, että Neuvostoliiton potentiaaliset vientitulot kasvaisivat lyhyellä aikavälillä noin 13 mrd. dollaria ja pitkällä aikavälillä noin 37 mrd. dollaria vuodessa. Vaikka joustot Neuvostoliiton alueella olisivatkin pienempiä kuin Unkarissa, ylimääräisen vientipotentiaalin olemassaolo on selkeä ilman, että uutta vientituotantoa tarvitsisi luoda.

Öljyn sisäistä hintaa on nostettu kahden viimeksi kuluneen vuoden aikana, mutta reaalihintaa on noussut vain vähän. Kuluvan vuoden alkupuolella Venäjän hallituksen säätelemää öljyn tuottajahintaa korotettiin 70 ruplasta 350 ruplaan tonnilta. Korotettukin hinta on vain noin **kolme prosenttia** maailmanmarkkinahinnasta kurssilla 90 rpl/\$. Venäjän raaka-ainepörsseissä öljy on maksanut kalleimmillaan jopa 2800 ruplaa tonnilta. Venäjän hallituksen talousohjelman tavoitteena on nostaa öljyn hinta lähiaikoina raaka-ainepörsseissä noteerattujen hintojen tasolle ja lopullisena tavoitteena on saavuttaa maailmanmarkkinahinnat vuoden 1993 loppuun mennessä. Suunnitelma on kuitenkin poliittisesti arkaluonteinen, koska öljyn reaalihinnan moninkertaistamisen seurauksena suuri osa tuotantoa on raskaasti tappiollista.

2 Venäjän kauppapolitiikan muutokset ja vaikutukset

Markkinaehtoisen ulkomaankaupan merkitys kasvaa lähivuosina Venäjällä ja muissa siirtymätalouksissa. Maiden yleinen avautuminen kasvattaa kulutustavaroiden tuontia ja rappeutuneen tuotantokoneiston korjaaminen vaatii investointitavaroiden tuontia. Suorat sijoitukset ja yhteisyritykset tuovat uutta pääomaa ja tuotantokapasiteettia näihin maihin, mutta niiden avulla ei voida tyydyttää kuin osa investointitarpeista. Suorien sijoitusten lisäksi maat tarvitsevat valuuttatuloja ansaitsevaa vientisektoria, joka tasapainottaisi ulkomaankaupan ja toimisi myös kasvun lähteenä. Ulkomaankaupan vapauttaminen tuo siirtymätalouksiin myös maailmanmarkkinoiden suhteelliset hinnat, kilpailua ja uutta teknologiaa. Nämä kaupan liberalisoimisen **välilliset** vaikutukset voivat olla yhtä merkittäviä kuin kaupan suorat vaikutukset.²⁷

Ulkomaankaupan onnistunut liberalisointi tehostaisi talouden toimintaa ja mahdollistaisi Venäjän ja muiden siirtymämaiden osuuden kasvun maailman-kaupasta. Lyhyellä aikavälillä liberalisoinnin kauppaa kasvattavat vaikutukset ovat pieniä. Sen sijaan sekä Wang-Winters (1991) että Collins-Rodrik (1991) arvioivat, että pitkällä aikavälillä, mikäli siirtymämaiden talousuudistus edistyy suotuisasti ja tulotaso saavuttaa selvästi läntisiä teollisuusmaita, alueen osuus maailmankaupasta voisi nousta jopa 20 prosenttiin 1980-luvun puolivälin 7 prosentin sijasta. Jotta skenaario toteutuu, merkittävä osa kaupan esteistä ja osa tuotantorakenteen päällekkäisyyksistä läntisten teollisuusmaiden ja siirtymämaiden välillä tulisi poistua. Lisäksi talouksien jälleenrakennus ja kasvuun saattaminen edellyttävät mittavaa investointiboomia. Neuvostoliiton ulkomaankaupan suhteellisen osuuden ei kuitenkaan uskota kovin merkittävästi kasvavan kaupan liberalisoimisen seurauksena, vaikka kaupan taso kasvaisikin. Osuuden arvioidaan kasvavan noin 9 prosenttiin kokonaistuotannosta. Tämä ei vähennä kaupan liberalisoimisesta saavutettavissa olevia hyötyjä.

Kaupankäyntiä on pyritty tehostamaan talouden uudistusohjelmilla. Perestroikan aikaiset uudistukset jäivät puolitiehen. Niiden avulla ei pystytty riittävästi tehostamaan neuvostotalouden toimintaa. Uudistusohjelmien seurauksena ulkomaankaupan toimintamahdollisuuksia kasvatettiin mm. lisäämällä vientilisenssien määrää ja laajentamalla rajakauppaa ja yhteisyritysten oikeuksia sekä hajauttamalla ulkomaankaupan raskasta suunnittelukoneistoa.²⁸ 1990-luvulle tultaessa kävi entistä ilmeisemmäksi, ettei talouden toiminta tehostu ilman syvällisiä uudistuksia kohti markkinataloutta. Vanhan järjestelmän aikana yrityksille ei luotu insentiivejä viedä tuotteita ulkomaille, koska kotimaasta saatu tulo oli viejälle vähintään sama, eikä yritys saanut valuuttatuloja itselleen. Perestroikan aikana joillekin yrityksille annettiin osa viennin valuuttatuloista, joilla ne saattoivat hankkia tuontihyödykkeitä. Uudistukset eivät kuitenkaan olleet riittäviä.

Komentotaloudesta markkinaehtoiseen talousjärjestelmään siirryttäessä ulkomaankaupan vapauttaminen on tärkeää. Venäjän hallituksen viimeaikaiset uudistusohjelmat ovat edenneet pidemmälle kuin aiemmat ohjelmat. Toteutuneet

²⁷ Havrylyshyn-Tarr (1991).

²⁸ Perestroikan aikaisista uudistuksista enemmän, ks. Lainela (1990).

uudistukset ovat kuitenkin toistaiseksi olleet vähäisempiä kuin ohjelmien tavoitteet. Ulkomaankauppaa on vapautettu monella tavalla, mutta toisaalta ulkomaankaupan harjoittamista on tehokkaasti rajoitettu uusilla asetuksilla. Lisäksi ulkomaankaupan uudistus ei ole toteutunut symmetrisesti. Vientiä säädellessään toistaiseksi huomattavasti enemmän kuin tuontia, toisin kuin useimmissa aiemmissa ulkomaankaupan uudistusohjelmissa. Uudistustoimet ovat tähän saakka olleet joukko irrallisia asetuksia, joilla on pyritty saavuttamaan jokin yksittäinen tavoite ilman, että talouden tasapainoisesta kokonaiskehityksestä on kannettu riittävästi huolta. Vuoden 1992 alkupuolella uudistustoimien pontimena on selvästi ollut jäsenyystavoite IMF:ssä ja sitä kautta mahdollisesti saatava talousapu. Tätä kautta tämän hetkinen uudistusohjelma on tullut konsistentimmaksi kuin aiemmat ohjelmat.

2.1 Viimeaikaiset lait, asetukset ja talousohjelmat

Marraskuun 15. päivänä 1991 annettu **asetus ulkomaankaupan liberalisoimisesta** hahmottelee ne tavoitteet, joihin Venäjän hallitus pyrkii. Asetuksella poistettiin käytöstä vanha ulkomaankauppaa harjoittavien yritysten rekisteröimisvelvoite, barter-kauppa, melkein kaikki vientilisenssit, kaikki ulkomaankauppaverot ja muita säännöksiä. Monet rajoittavat säännökset korvattiin kuitenkin uusilla lähes yhtä monimutkaisilla rajoituksilla.

Marraskuun 1991 jälkeen on tullut voimaan seuraavia merkittäviä asetuksia. Valuutan pakkokotiutuksen lisäksi raaka-aineiden, polttoaineiden ja eräiden muiden tavaroiden ja palvelusten viennistä saatavista valuuttatuloista on **40** prosenttia vaihdettava rupliksi **kaupalliseen erityiskurssiin Venäjän federaation valuuttavarantoon**.²⁹ Varantoa käytetään ulkomaisten lainojen hoitamiseen, ruplan markkinakurssin vakiinnuttamiseen ja välttämättömän tuonnin rahoitukseen. Kaikkien vientiä harjoittavien yritysten on lisäksi vaihdettava **10** prosenttia valuuttatuloistaan **markkinakurssiin**³⁰ **erilliseen valuuttavarantoon**, jonka tarkoituksena on muodostaa sisäiset valuuttamarkkinat.

Raaka-aineita ja puolivalmisteita vievien yritysten on maksettava Venäjän hallituksen (31.12.1991) tekemän päätöksen mukaan **vientiveroa**, joka määritellään ecuina. Vero maksetaan kuitenkin ruplina **markkinakurssin** mukaan, ja sen suuruus on yleensä 30 - 50 prosenttia tuotteiden maailmanmarkkinahinnasta. Esimerkiksi öljyn vero on 26 ecua tonnilta. Verotuloilla tuetaan Venäjän taloutta, suojataan omia markkinoita ja parannetaan viennin rakennetta. Viejän on maksettava vero tavarantoimituksen yhteydessä.

Venäjän hallitus on antanut lisäksi asetukset uusista vienti- ja tuontilisensseistä ja kiintiöistä vuodelle 1992 (31.12.1991) ja tuontihyödykkeiden tulleista (15.1.1992). Tuontihyödykkeet olivat kuluvan vuoden ensimmäisellä neljänneksellä vapaita tulleista. Presidentti Jeltsinin 29.1.1992 antaman asetuksen mukaan venäläisillä on oikeus käydä kauppaa kenen tahansa osapuolen kanssa ja millä hyödykkeellä tahansa, ellei sitä ole erityisesti kielletty. Tämä kuvaa epäselvää

²⁹ Presidentti Jeltsinin asetus 30.12.1991.

³⁰ Kaupallinen erityiskurssi on vuoden 1992 alusta saakka ollut 55 ruplaa dollarilta, kun taas markkinakurssi on vaihdellut 100:n molemmin puolin.

tilannetta. Periaatteessa kauppa on liberalisoitua, mutta tilalle on tullut monia uusia rajoituksia.

2.1.1 Venäjän talousohjelma 27.2.1992 ja sen tarkennukset ulkomaankaupan kannalta³¹

Venäjän hallituksen tärkeimpiä talouspoliittisia tavoitteita ovat tällä hetkellä inflaation voimakas alentaminen, tuotannon laskun pysäyttäminen ja ulkomaankaupan tilan huomattava kohentaminen. Kaikki hinnat pyritään vähitellen vapauttamaan, vain asumiskustannukset, kunnalliset palvelut ja julkinen liikenne jäisivät hintasääntelyn piiriin. Ulkomaankauppaa suorimmin koskevat suunnitelmat ovat:

Energiatuotteiden uusi vientiverojärjestelmä, joka korvaa aiemmat vientiverot. Uudet verot asetetaan maailman- ja kotimarkkinahintojen välisen eron suuruiseksi. Öljyn kotimaista verotonta hintaa nostetaan 350 ruplasta 1800 -2200 ruplaan tonnilta. Tämän jälkeen hintoja nostetaan edelleen. 1.1.1993 mennessä kotimarkkinahintaa nostetaan vastaamaan noin kahta kolmasosaa maailmanmarkkinahinnasta. Vientiveroa pienennetään sitä mukaa, kun hinnat lähenevät toisiaan. Tavoitteena on, että vuoden 1993 loppuun mennessä öljytuotteiden hintaeron poistuu kokonaan.

20 % vientivero valuuttamääräisestä myyntihinnasta; maksetaan joko ruplissa tai valuutoissa.

Viennistä saatavien valuuttatulojen 30 % suuruisen osuuden myynti hallitukselle markkinakurssiin.

Pyrkimys ruplan 'kiinteän vaihtokurssin' vakiinnuttamiseen mahdollisimman nopeasti. Syksyllä on tarkoitus siirtyä yhden kurssin järjestelmään. Tavoitteeksi on asetettu, että rupla kiinnitetään kohtaan 80 rpl/\$, jonka ympärillä sen arvo voi liikkua 7.5 % molempiin suuntiin. Vaihdeavuuden laajuus ei ole toistaiseksi selvillä.

Yhtenäiset tuontitullitariffit 1.7.1992 alkaen; suuruus keskimäärin 15 %.Kaikkien määrällisten tuontikiintiöiden poistaminen.

Kaikkien vientikiintiöiden ja -lisenssien poistaminen kesäkuun loppuun 1992 mennessä, pl. energiatuotteet ja eräät maanpuolustukselle tärkeät tuotteet. Energiatuotteiden vientikiintiöt pyritään lakkauttamaan vuoden 1993 loppuun mennessä.

Arvonlisäverotus ja valmistevero ulotetaan 1.6.1992 mennessä koskemaan myös tuontihyödykkeet.

Suunnitelmissa on myös, että tuontiyhtiöt ja ulkomaalaiset sijoittajat voivat kotiuttaa valuuttamääräisiä osinkoja ja voittoja Venäjän alueelta, mutta toistaiseksi on epäselvää millä valuuttakurssilla tämä sallittaisiin.

³¹ Lähteet: SWB 6.3. ja Izvestija 28.2. sekä Financial Times 7.5.1992.

2.1.2 Arviointia ja vaikutuksia

Jää vielä nähtäväksi onnistuuko Venäjän nykyisen hallituksen ulkomaankauppapolitiikan liberalisointiohjelma todellisuudessa. Venäjän kauppapolitiikka on tähän saakka suosinut tuontia viennin kustannuksella. Vientiä ei ole vielä todella vapautettu, vaan sitä rajoitetaan raskaasti sekä kiintiöllä että korkeilla veroilla.

Venäjän ulkomaankaupan lainsäädännön taustatekijöitä on syytä etsiä käytännöllisistä tavoitteista ja lähtökohdista. Verojärjestelmän kehittymättömyys, budjetin rahoitus ja polkumyynnin estäminen ovat nyt noudatettavan kauppapolitiikan tärkeimpiä vaikuttimia. Vientiverotus saattaa olla houkutteleva tapa kerätä budjettituloja sekavissa olosuhteissa. Vientiverojen kanto on helppoa, mikäli tulli- ja muu valvonta on pitävää. Vastaavasti yritys- ja henkilöverotuksen toteuttaminen on vaikeaa, koska kirjanpidon ja tulojen seuranta on vielä toistaiseksi vaikeaa. Talousuudistuksen seurauksena Venäjän budjetin alijäämä uhkaa kasvaa entisestään. Vanha tulopohja on murtunut, ja budjetin setelirahoitus on kansainvälisten järjestöjen kritiikin kohteena. Vastatakseen vientiverojen saamaan kritiikkiin ja vähäiseen verokertymään Venäjän hallitus laski joidenkin tuotteiden vientitululleja alkuvuodesta ja myöhemmin jopa poisti osan niistä. Tarkistukset koskivat tavaroita, jotka kotimaan talouden tarpeiden kannalta eivät olleet merkittäviä. Harjoitettu politiikka ja sen tulkintavaikeudet hillitsivät vientiä kuluvan vuoden alussa. Venäjä ei näin onnistunut myöskään vientiverojen kannossa.³² Helmi-maaliskuussa viennin arvo kuitenkin kasvoi tammikuulta selvästi.

On epäiltävissä, että vientiverot (yhdessä valuutan vaihtopakon kanssa) asetettiin aluksi tuotekohtaisesti niin korkeiksi, ettei viennin harjoittaminen kannattavalla tavalla ollut mahdollista. Esimerkiksi puutavaran vientivero oli aluksi korkeampi kuin puusta saatava maailmanmarkkinahinta. Jos näin olisi yleisemminkin, vientiverotuksesta ei ole budjetin rahoittajaksi. Viejien kannalta myös valuutan pakkovaihto vahvaan ruplaturssiin on lisäkustannus. Vientiveroa voidaan soveltaa sellaisissa tapauksissa, joissa viejällä on markkinavoimaa vientimarkkinoilla. Tällöin viejän on mahdollista siirtää ainakin osa verosta asiakkaan maksettavaksi.

Kansainvälisen kaupan teorian³³ mukaan vientivero vaikuttaa hinnanottajatilanteessa siten, että hyödykkeen kotimainen tarjonta lisääntyy ja kotimainen hinta laskee. Vähitellen resursseja siirtyy muuhun taloudelliseen toimintaan, esim. tuontia korvaavaan tuotantoon. Verosta hyötyvät hyödykkeen kotimaiset käyttäjiä viejien kustannuksella. Tuonnin verottaminen vastaavasti nostaisi tuontihyödykkeiden kotimaisia hintoja, jolloin tuonnin kanssa kilpailevat tuottajat hyötyvät ja kuluttajat sekä viejät olisivat nettohäviäjiä. Viejän kannalta katsoen tuontitullit ja vientiverot ovat siten symmetrisiä vaikutuksiltaan. Sekä vienti- että tuontiverotuksen tapauksessa verottava maa kokee teorian mukaan hyvinvointitappion, ellei kauppapolitiikan tarkoituksena ole vaikuttaa johonkin markkinoiden vinoutumiin tai suojella kasvavia, uusia tuotantoaloja.

Venäjän ja muiden IVY-maiden ulkomaankaupan kasvun esteenä on lisäksi rahoitus- ja pankkijärjestelmän kehittymättömyys. Vientiverot maksetaan tavarantoimittamisen yhteydessä, jolloin viejien olisi saatava likviditeettinsä tueksi luotto-

³² Uutistoimisto Itar-Tassin tiedote 10.3.1992.

³³ esim. Lindert (1991).

ja tavarantoimituksen ja maksun saannin väliseksi ajaksi. Markkinaehtoisen ulkomaankaupan edellytyksiä ovat monet muutkin pankkijärjestelmän palvelut, esim. suojautuminen valuuttakurssiriskiltä. Joistakin yksittäisistä uudistuksista huolimatta Venäjän pankkijärjestelmä ei vielä täytä edellytyksiä, joita tehokkaasti toimiva markkinatalous tarvitsee.

Ruplan sekava vaihtokurssijärjestelmä luo epävarmuutta venäläisten ulkomaalaistenkin taloudenpitoon Venäjällä. Venäläiset eivät kotiuta valuuttojaan, eivätkä ulkomaiset sijoittajat sijoita maahan ellei selvyyttä ja luottamusta Venäjän valuuttakurssipolitiikkaan onnistuta luomaan. Huolimatta tiukoista valuutan kotiuttamismääräyksistä, entisen Neuvostoliiton taloudenpitäjillä arvioidaan olevan yli 10 mrd. dollarin arvosta talletuksia länsimaaisissa pankeissa.³⁴

Venäjän nykyinen hallitus pyrkii kauppapolitiikalla on kaupankäyntimahdollisuuksien lisäämiseen ja talouden tehostamiseen. Lisäksi harjoitetulla politiikalla on tärkeitä sisäisiä tavoitteita, esim. kotimaisen hyödyketarjonnan turvaaminen, budjetin rahoitus ja polkumyynnin estäminen. Lähitulevaisuudessa hallitus tasapainoilee näiden kahden tavoitejoukon välissä. Toistaiseksi jälkimmäinen on saanut enemmän painoa hallituksen politiikassa.

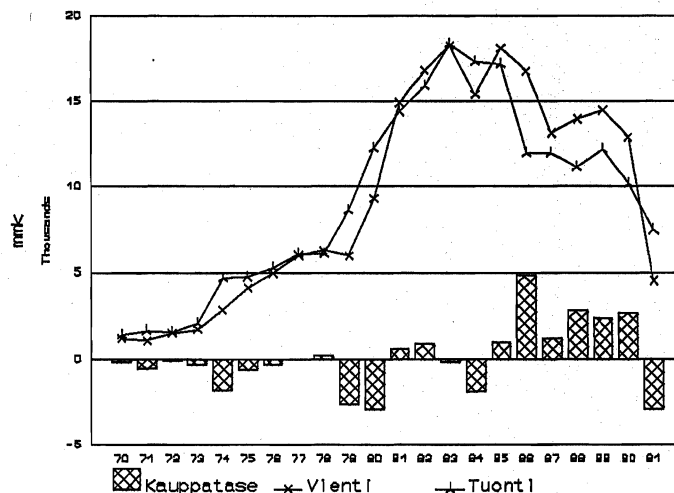
³⁴ Rautava-Hukkinen (1992).

3 Suomen Neuvostoliitonkauppa

3.1 Suomen Neuvostoliitonkaupan kehitys ja rakenne

Neuvostoliitonkauppa oli 1970- ja 1980-luvuilla merkittävä osa Suomen ulkomaankauppaa. Neuvostoliitto oli Suomen tärkein kauppakumppani. Suurimmillaan Suomen vienti Neuvostoliittoon oli 1982 yli neljännes (27 %) Suomen kokonaisviennistä (ks. kuvio 5). Vastaavasti Suomi on ollut Neuvostoliitolle varsin merkittävä länsimainen kauppakumppani (taulukko 7). Bilateraalisesta kauppajärjestelmän puitteissa Suomen vienti vaihteli melkoisesti öljyn hinnan ja USA:n dollarin kurssikehityksen mukaan. Lisäksi kaupan erityisjärjestelyt³⁵, joihin kuuluivat Suomen Neuvostoliittoon suuntautuneen viennin luototus sekä öljytuotteiden ns. välityskaupat, nostivat viennin tasoa 1980-luvulla³⁶. Näillä toimilla varsinainen clearing-tili pidettiin kohtalaisessa tasapainossa, eikä Suomen Neuvostoliiton-vienti supistunut niin nopeasti kuin öljyn hinnan laskeminen olisi edellyttänyt. Vuoden 1986 öljyn maailmanmarkkinahintojen romahduksen ja dollarin heikkenemisen jälkeen Suomen vienti NL:oon kuitenkin pieneni vähitellen hieman yli kymmeneen prosenttiin (12,7 %) Suomen koko viennistä vuonna 1990. Neuvostoliiton-viennin arvo oli tällöin 12,8 mrd. markkaa ja tuonnin arvo 10,2 mrd. markkaa. Clearing-järjestelmä poistui käytöstä vuoden 1991 alussa.

Kuvio 4. Suomen ja Neuvostoliiton kaupan arvo ja kauppataase, tmk.

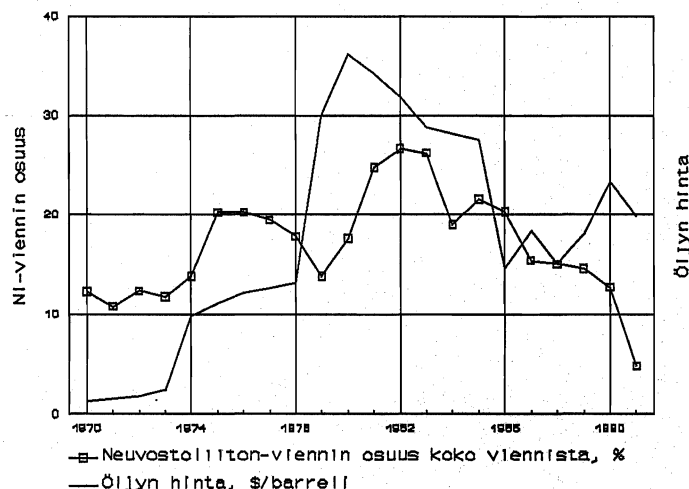

³⁵ Ks. esim. Hukkinen (1990) ja Kivilahti ja Rautava (1990).

³⁶ Välityskaupoilla tarkoitetaan sitä, että Suomi sai Neuvostoliitolta viennistä maksuksi öljytuotteita, jotka Suomi sitten välitti länsimarkkinoille myytäväksi. Näiden kauppojen osuus oli vuosina 1981-89 keskimäärin 11 prosenttia Suomen NL-viennin arvosta, ks. Hukkinen (1990).

Vuonna 1991 Suomen Neuvostoliiton-viennin osuus oli enää 4.9 prosenttia kokonaisviennistä (= 4.5 mrd. mk), ja tuonnin osuus hieman suurempi - 8.5 prosenttia (= 7.5 mrd. mk) - kokonaistuonnista (kuviot 4 ja 5). Idänkaupan romahdus on syventänyt Suomen lamaa, muttei ole ainoa laman aiheuttaja.³⁷

Kuvio 5. Neuvostoliiton-viennin osuus viennistä (%) ja öljyn hinta \$/b.

Suomen Neuvostoliiton-kaupan rakenne ja markkinaosuus

Suomen Neuvostoliiton-tuonnin suurimmat ryhmät ovat olleet erilaiset energiatuotteet. Viennissä metalli- ja metsäteollisuustuotteet ovat olleet suurin ryhmä. Lisäksi metallituote- ja tekstiiliteollisuudessa idänviennin osuus kokonaisviennistä on ollut erittäin suuri. Kaupan viimeaikainen voimakas supistuminen on siten huomattavasti vaikeuttanut näiden toimialojen toimintaedellytyksiä ja kannattavuutta maassamme. Entistä idänvientiä ei ole pystytty korvaamaan vastaavalla länsiviennillä. Myös länsimarkkinoiden lama on vaikeuttanut suomalaisen teollisuuden Neuvostoliiton-viennin uudelleensuuntaamisesta.

Metsäteollisuuden osuus on ollut Neuvostoliiton-viennissä erittäin suuri, mutta toimialan kokonaisviennistä Neuvostoliiton-vienti on muodostanut paljon pienemmän osuuden kuin metalliteollisuudessa, ks. kuvio 6. Metsäteollisuuden suhteellinen osuus on kuitenkin pienentynyt trendinomaisesti 1970-luvulta lähtien. Merkittävä muutos viennin rakenteessa on myös tekstiiliteollisuuden osuuden puolittuminen 1980-luvun puolivälissä. Tekstiiliteollisuuden tuotanto on kärsinyt eniten Neuvostoliiton-kaupan supistumisesta. Idänvientiä ei ole pystytty alkuunkaan korvaamaan länsiviennillä, ja lisäksi voimakkaasti kasvanut tuonti on vallannut osuuksia kotimaanmarkkinoilla.

³⁷ Valtiovarainministeriö (1992) arvioi, että 1991 Neuvostoliiton-viennin romahduksen laskennallinen osuus Suomen bkt:n noin kuuden prosentin supistumisesta oli noin pari prosenttiyksikköä.

Taulukko 6.

Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan rakenne, %

Vienti

Vuosi	Elintarvikkeet	Tekstiiliteollisuus	Metsäteollisuus	Kemian teollisuus	Laivat	Muu metalliteollisuus	Muut	Yht
71	7.7	11.9	44.7	1.5	13.4	16.2	4.5	100
75	4.1	12.9	38.8	1.7	19.6	19.1	3.9	100
80	6.7	11.6	32.6	7.3	10.4	24.6	6.7	100
85	5.6	12.0	20.5	6.0	22.4	29.3	4.2	100
89	2.6	6.1	22.7	6.8	20.1	35.6	6.3	100
90	6.2	6.2	20.6	7.6	7.1	43.9	8.3	100

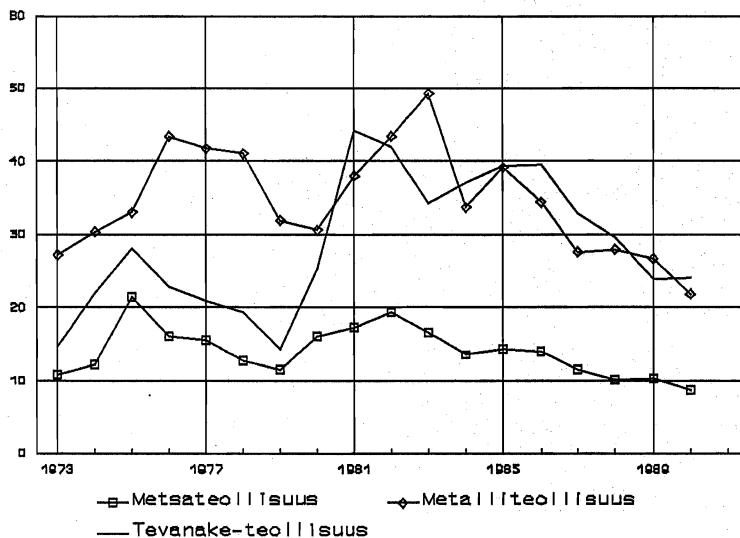
Tuonti

Vuosi	Raaka-öljy	Öljytuotteet	Muu energia	Metallit	Raaka-puu	Koneet ja laitteet	Muut	Yht
71	31.9	20.0	9.1	7.1	8.1	7.8	16.0	100
75	39.8	19.4	10.4	3.0	9.7	8.2	9.3	100
80	53.1	21.0	9.8	2.3	3.5	5.8	4.6	100
85	52.0	19.1	10.9	2.5	4.3	5.8	5.4	100
89	39.1	12.1	17.3	1.0	7.4	12.7	10.4	100
90	31.8	14.6	22.0	1.4	7.5	12.1	10.4	100

Lähde: Sutela (1991).

Kuvio 6.

Neuvostoviennin osuus toimialojen kokonaisviennistä, %.

Suomen markkinaosuus Neuvostoliiton tuonnista säilyi suhteellisen vakaana vuoteen 1990 saakka ja oli 1970-luvun puolivälistä lähtien kolmen ja neljän prosentin tuntumassa. Neuvostoliiton länsituonnista Suomen osuus sen sijaan vaihteli suuresti öljyn hinnan muutosten seurauksena. Vuonna 1991 Suomen markkinaosuus Neuvostoliitossa pieneni merkittävästi johtuen bilateraali-kaupan loppumisesta ja siihen liittyneiden luototus- ja takuujärjestelyjen keskeyttämisestä. Suomen Neuvostoliittoon liittyvä luototus suhteessa asukaslukuun ja talouden kokoon on kolmin-nelinkertainen muihin OECD-maihin verrattuna. Suomen tämänhetkisissä talousvaikeuksissa idänviennin luototuksen voimakas lisääminen ei näytä kovin todennäköiseltä. Luottoja ja takuita oli jo viime vuonna erittäin niukasti saatavilla, etenkin sen jälkeen, kun Valtiontakuu keskus joulukuussa 1991 lopetti kaikkien takuiden myöntämisen idänviennille.

Myös Suomen Neuvostoliiton-viennin rakenteellinen tekijä on pienentänyt Suomen Neuvostoliiton-vientiä. Hukkisen (1990) analyysin mukaan Suomen Neuvostoliiton-vienti 1970-1986 oli rakenteeltaan jäykempää kuin Neuvostoliiton tuonti OECD-maista keskimäärin. Siitä huolimatta Suomen idänvienti on ollut rakenteeltaan joustavampaa kuin länsivienti. Kaupan rakenteellisen heikkouden seuraukset saattoivat realisoitua vasta nyt, kun Neuvostoliiton kokonaistuonti supistui suuresti, öljyn hinta laski ja Suomen kilpailukyky heikentyi. Aiempien vuosien Neuvostoliiton länsituonnin voimakas kasvu ja kohtuullinen kilpailukyky lievensivät rakennetekijän negatiivista vaikutusta.

Collinsin ja Rodrikin (1991) malliarvion mukainen Suomen viennin talouden kokoon suhteutettu markkinaosuus Neuvostoliiton tuonnista on hieman yli yksi prosenttia. Heidän arvionsa tukee oletusta, jonka mukaan 1970-luvun puolivälistä lähtien Suomen hyvä menestys neuvostomarkkinoilla on perustunut suurelta osaltaan poliittisiin tekijöihin eli kahdenväliseen kauppaan ja öljyn hintakehitykseen.

Taulukko 7.

Neuvostoliiton tuonti Suomesta.

Vuosi	Osuus koko tuonnista, %	Osuus länsituonnista, %
1976	3.4	9.1
1980	4.2	11.9
1985	3.9	13.9
1989	2.9	10.4
1990	3.0	9.6
1991 ^e	1.6	2.9

Lähde: Sutela (1991) ja PlanEcon. 1991^e tammi-kesäkuun luvuista lasketut osuudet.

3.2 Suomen Venäjänkaupan³⁸ viimeaikainen kehitys ja tulevaisuuden näkymät

Sekavat olosuhteet Venäjällä ja entisen Neuvostoliiton alueella sekä entisenlaisen kauppajärjestelmän hajoaminen ovat olleet pääsyyt Suomen Venäjän-kaupan romahduksessa. Venäjällä on ollut lähes kaikilla sektoreilla suuria tuotantovaikeuksia ja epäselvyyttä harjoitettavasta kauppapolitiikasta, mikä on supistanut tarjontaa Venäjältä vuodesta 1991 lähtien. Vientiverot tyrehtyttivät alkuvuodesta 1992 puutavaran tuonnin lähes kokonaan, kunnes helmikuussa lehtipuusta perittävä vero poistettiin kokonaan. Myös öljytoimitukset ovat kangerrelleet. Suomessa ei olla selvillä, koskevatko Venäjän tuontitullit myös Suomesta tapahtuvaa vientiä. Uusimpien arvioiden mukaan Suomen vienti Venäjälle olisi tullitonta. Suomessa vastaavasti Venäjän-kaupan luototusta ei ole mahdollista saada, jolloin myös Suomen markkinaehtoinen vientitarjonta Venäjälle pysynee pitkään alhaisena. Venäläisten osapuolten valuuttapula vaikeuttaa normaalia kaupankäyntiä. Tilalle on syntynyt jonkin verran vaihtokauppaa, etenkin maiden välisen rajan läheisyydessä.

Venäjän ja Suomen välille allekirjoitettiin tammikuussa 1992 uusi, melko yleisluontoinen kauppasopimus. Sopimuksella luodaan maiden väliset kaupalliset suhteet yleisen kansainvälisen käytännön mukaisiksi. Sopimukseen on kirjattu uutena piirteenä esim. GATT-sopimusten periaatteiden noudattaminen.

Tammi-huhtikuussa Suomen vienti Venäjälle oli suuruudeltaan noin miljardi markkaa ja tuonti 1.9 miljardia markkaa. Venäjän osuus Suomen viennistä oli kolme prosenttia ja tuonnista noin kuusi prosenttia. Baltian maiden yhteenlaskettu osuus oli viennissä yksi prosentti ja tuonnissa noin puoli prosenttia.

Tällä hetkellä Suomen ja Venäjän välinen kauppa on potentiaalista tasoaan alhaisempaa. Jos otetaan huomioon Suomen ja Venäjän maantieteellinen sijainti ja maiden kokoerot, kaupan kasvumahdollisuudet ovat huomattavat. Lyhyellä aikavälillä kaupan kasvun esteenä ovat kuitenkin Venäjän poliittis-taloudellisten olosuhteiden epävakaus ja Suomen talouden riskinottokyvyn puute. Mikäli arviot Suomen 'luonnollisesta' Venäjän-kaupan markkinaosuudesta ovat oikeita, Suomen vienti Venäjälle ei tasoltaan merkittävästi kasva ennen kuin olot idässä tasapainottuvat. Tuntuma Venäjän potentiaalsiin markkinoihin tulisi kyetä säilyttämään huolimatta lyhyen aikavälin ongelmista rajan molemmin puolin. Kaupan tason noususta hyötyisivät molemmat osapuolet.

³⁸ Venäjän ja Suomen välinen kauppavaihto on Tullihallituksessa tilastoitu erikseen vasta vuoden 1992 alusta alkaen. Tämän vuoksi aikaisempien vuosien aineistoa ei ole saatavissa. Voidaan arvioida, että valtaosa tuonnista on tullut Venäjältä, koska esim. öljyn ja kaasun tuotanto on keskittynyt Venäjälle, samoin rajakauppa ja yhteisyritysten harjoittama tuonti. Viennin suuntautumista on hankala arvioida, koska vienti on kulkenut keskitetysti Neuvostoliiton keskushallinnon kautta. On kuitenkin todennäköistä, että viennistä Venäjän osuus on ollut ainakin yhtä suuri kuin mitä tasavaltojen suhteelliset suuruudet ja maantieteelliset sijainnit antavat aiheen olettaa. Venäjän osuus on siten ollut yli kaksi kolmasosaa Suomen Neuvostoliiton-viennistä. Venäjällä on ollut 51 % entisen Neuvostoliiton koko väestöstä ja tuotannosta noin 60 %, lisäksi ulkomaankaupasta Venäjän osuus on ollut yli 2/3.

Lähteet

- Collins, S.M. and D. Rodrik (1991) Eastern Europe and the Soviet Union in the World Economy, Institute for International Economics, Washington, DC.
- Havrylyshyn, O. and D. Tarr (1991) Trade liberalization, teoksessa Marer, P. ja S. Zecchini (1991): The transition to a market economy, vol II Special issues, OECD 1991.
- Hukkinen, J. (1990) Suomen vientimenestys Neuvostoliiton markkinoilla, Kansantaloudellinen aikakauskirja 1990:3, 268-284.
- Kivilahti, T. ja J. Rautava (1990) New framework for trade between Finland and the Soviet Union, Bank of Finland Monthly Bulletin 12/1990.
- Kivilahti, T., J. Svanborg ja M. Tekoniemi (1992) Itä-Euroopan maiden valuuttojen vaihdettavuudesta, Suomen Pankin keskustelualoitteita 12/92.
- Korhonen, V. (1990) Neuvostoliiton talous ja ulkomaankauppa, teoksessa Neuvostotalous muutoksessa, Suomen Pankki A:75, Helsinki.
- Kumar, M.S. and K. Osband (1991) Energy Pricing in the Soviet Union. IMF Working Paper WP/91/125, December 1991.
- Lainela, S. (1990) Neuvostoliiton ulkomaankauppajärjestelmän uudistus ja sen vaikutukset crearingkauppaan, teoksessa Neuvostotalous muutoksessa, Suomen Pankki A:75, Helsinki.
- Lindert, P.H. (1991) International economics, Irwin, Homewood, IL.
- OECD (1992) Reforming the economies of central and eastern Europe, Paris.
- OECD/CCEET (1991) The transition to a market economy, Paris.
- Rautava, J. ja J. Hukkinen (1992) Russia's Economic Reform and Trade between Finland and Russia, Bank of Finland Bulletin, April 1992, vol. 66 No. 4.
- Sutela, P (1991) Exporting to the Soviet Union: Microeconomic Aspects for Finland, Osteuropa Wirtschaft, 38. Jhg 4/1991, 301-315.
- Valtiovarainministeriö (1992) Talouden näkymät ja talouspolitiikan linja vuoteen 1996, Valtion Painatuskeskus, Helsinki.
- Wang, Z. K and L.A. Winters (1991) The trading Potential of Eastern Europe, CEPR Discussion Paper No. 610, November 1991, London.

Neuvostoliiton ja SEVin ulkomaankaupan hintajärjestelmästä ja käytetyistä valuuttakursseista

SEV-maiden keskinäinen kauppa käytiin ns. siirtoruplaa käyttäen. Siirtoruplalle oli määritelty NL:n ruplaa vastaava kultapariteetti. Maksujärjestelmän tarkoitus oli edistää SEV-maiden keskinäistä monenkeskistä kauppa, mutta käytännössä suunnitelma ei toteutunut. Suurimmaksi osaksi bilateraalisesti käydyssä SEV-kaupassa ajaututtiin monesti suuriin epätasapainoihin, eikä epätasapainoja kyetty tasaamaan Kansainvälisen yhteistyöpankin (IBEC) siirtoruplaleillä.³⁹

Melko pitkään SEV-kaupan hinnat olivat puhtaasti hallinnollisesia, mutta 1970-luvun puolivälistä alkaen hinnat – esim. öljyn hinnat – myötälivä maailmanmarkkinahintojen pidempiaikaista kehitystä, joten markkinavoimien vaikutus välittyi jotenkin myös tähän kauppajärjestelmään. Siirtoruplajärjestelmästä pyritään tällä hetkellä eroon, mutta sen jäljiltä on vielä entisten SEV-maiden välillä voimassa joitain järjestelyjä, jotka viedään päätökseen vähitellen.

Vuoden 1990 loppuun saakka Neuvostoliiton ulkomaankauppa raportoitii ns. **valuuttaruplissa viralliseen vaihtokurssiin** (0.58 rbl/\$) arvostettuna. Vuoden 1991 alusta ulkomaankaupan tilastointiin on käytetty **kaupallisia kursseilla** (1.8 rbl/\$). Valuuttaruplan kurssi devalvoitiin. Vuoden 1991 uudet kaupalliset valuuttaruplat vastaavat pienempää määrää entisiä (vuoden 1990) valuuttaruplia. Länsikaupassa vuoden 1990 valuuttarupla vastaa 2.7 vuoden 1991 kaupallista valuuttaruplaa. SEV-kaupassa kerroin on 1.4 ja kehitysmaakaupassa 1.9. Keskimäärin nämä konvertointikertoimet ovat viennissä 1.8 ja tuonnissa 1.9. Valuuttaruplan devalvoiminen vaikuttaa kaupan tilastojen vuosivertailuun ja kaupan maarakennetarkasteluun, ks. WIIW-Mitgliederinformation 1991/12 s. 7. Lisäksi kertoimien soveltaminen historiaan aiheuttaa muutoksia ruplissa laskettuun kauppataaseeseen. Tässä kirjoituksessa raportoidut ruplamääräiset luvut on valuuttakurssikorjattuja. Venäjän ja Neuvostoliiton ulkomaankauppa- ja maksutasetilastojen viime vuosien lukujen vertaaminen osoittaa, ettei kaupallisten erityiskurssien käyttö ole pätenyt käytännössä.

³⁹ Ks. Kivilahti-Svanborg-Tekoniemi (1992).

IDÄNTALOUKSIEN KATSAUKSIA

nro:sta 4 lähtien ISSN 1235-7405

- 1/92 Pekka Sutela: **Neuvostoliiton hajoamisen taloudelliset aspektit.** 24 s.
Jouko Rautava: **Suomen ja Venäjän taloussuhteet Suomen EY-jäsenyyden valossa.** 12 s.
- 2/92 Seija Lainela - Jouko Rautava **Neuvostoliiton talouskehitys vuonna 1991.** 15 s.
Seija Lainela **Viron taloudellisen kehityksen lähtökohdat.** 9 s.
Merja Tekoniemi **Yksityistäminen itäisen Euroopan maissa ja Baltiassa.** 7 s.
- 3/92 Kamil Janáček **Transformation of Czechoslovakia's Economy: Results, Prospects, Open Issues.** 20 p.
Sergey Alexashenko **General Remarks on the Speed of Transformation in the Socialist Countries.** 25 p.
Sergey Alexashenko **The Free Exchange Rate in Russia: Policy, Dynamics, and Projections for the Future.** 19 p.
Jouko Rautava **Liikaraha, inflaatio ja vakauttaminen.** 16 s.
- 4/92 Stanislava Janácková - Kamil Janáček **Privatization in Czechoslovakia.** 8 p.
Sergey Alexashenko **The Collapse of the Soviet Fiscal System: What Should Be Done?** 45 p.
Juhani Laurila **Neuvostoliiton ja Venäjän velka.** 23 s.
Jukka Kero **Neuvostoliiton ja Venäjän ulkomaankauppa.** 24 s.
- 5/92 Pekka Sutela **Clearing, Money and Investment: The Finnish Perspective on Trading with the USSR.** 26 p.
Petri Matikainen **"Suuri pamaus" - Puolan talousuudistus 1990.** 22 s.
- 6/92 Miroslav Hrnčíř **Foreign Trade and Exchange Rate in Czechoslovakia: Challenges of the Transition and Economic Recovery.** 39 p.
Terhi Kivilahti - Jukka Kero - Merja Tekoniemi **Venäjän rahoitus- ja pankkijärjestelmä.** 37 s.
- 7/92 Seija Lainela **Baltian maiden rahauudistukset.** 23 s.
Seija Lainela - Jouko Rautava **Baltian maiden poliittisen ja taloudellisen kehityksen taustat ja nykytilanne.** 14 s.
Sergei Alexashenko **Verojen ja tulonsiirtojen jakautuminen entisessä Neuvostoliitossa.** 17 s.
- 1/93 Pekka Sutela **Taloudellinen transitio Venäjällä.** 11 s.
Pekka Sutela **Venäjän taloudellinen voima 2000-luvulla.** 9 s.
Pekka Sutela **Itäinen Eurooppa integraatiossa: ottopoikia, sisarpuolia vai ...** 11 s.
- 2/93 Inkeri Hirvensalo **Changes in the Competitive Advantages of Finnish Exporters in the Former USSR after the Abolition of the Clearing Payment System.** 35 p.
Miroslav Hrnčíř **The Exchange Rate Regime and Economic Recovery.** 17 p.
Gábor Oblath **Real Exchange Rate Changes and Exchange Rate Policy under Economic Transformation in Hungary and Central-Eastern Europe.** 31 p.
Gábor Oblath **Interpreting and Implementing Currency Convertibility in Central and Eastern Europe: a Hungarian Perspective.** 19 p.
- 3/93 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1992.** 19 s.
Seija Lainela **Baltian maiden talous vuonna 1992.** 25 s.
Pekka Sutela **Itäinen Eurooppa vuonna 1992.** 14 s.
- 4/93 Jouko Rautava **Monetary Overhang, Inflation and Stabilization in the Economies in Transition.** 17 p.
Jarmo Eronen **Manufacturing Industries before and after the Collapse of Soviet Markets: a Comparison of Finnish and Czechoslovak Experience.** 19 p.

- 5/93 Pekka Sutela **Uusi hanke entisen rupla-alueen kaupankäynnin monenkeskeistämiseksi.** 8 s.
Juhani Laurila **Venäjän velkakriisin kehitys ja nykytilanne.** 10 s.
- 6/93 Jouko Rautava **Yritystuesta sosiaaliturvaan: Julkisen tuen muutospaineet Venäjällä.** 7 s.
Jarmo Eronen **Venäjän uusi hallinnollinen aluejako.** 7 s.
Aleksii Tkatchenko **Pienyritystäjyys Venäjällä: Nykytilanne ja kehitysnäkymät.** 35 s.
- 7/93 Tuula Ryttilä **Russian Monetary Policy Since January 1992.** 20 p.
Inkeri Hirvensalo **Developments in the Russian Banking Sector in 1992-1993.** 22 p.
- 8/93 Seija Lainela - Pekka Sutela **Introducing New Currencies in the Baltic Countries.** 26 p.
Inna Shteinbuka **The Baltics' ways: Intentions, Scenarios, Prospects.** 27 p.
Inna Shteinbuka **Latvia in Transition: First Challenges and First Results.** 33 p.
Inna Shteinbuka **Industry Policy in Transition: the Case of Latvia.** 30 p.
- 9/93 Jouko Rautava **Venäjän keskeiset taloustapahtumat heinä- syyskuussa 1993.** 10 s.
Merja Tekoniemi **Venäjän parlamenttivaalien poliittiset ryhmittymät.** 3 s.
Jarmo Eronen **Venäläinen ja suomalainen periferia: Permin Komin ja Kainuun luetaloudellista vertailua.** 29 s.
- 10/93 Seija Lainela **Venäjän federatiivisen rakenteen muotoutuminen ja taloudellinen päätöksenteko; Pietarin asema.** 14 s.
Inkeri Hirvensalo **Pankkitoimintaa Pietarissa.** 14 s.
Juhani Laurila **Suoran sijoitustoiminnan kehittyminen Venäjällä ja Suomen lähialueella.** 29 s.
Juhani Laurila **Suomen saamiset Venäjältä. Valuuttakurssimuutosten ja vakautusten vaikutukset.** 8 s.
- 1/94 Pekka Sutela **Insider Privatization in Russia: Speculations on Systemic Change.** 22 p.
Inkeri Hirvensalo **Banking in St.Petersburg.** 18 p.
- 2/94 Aleksii Tkatchenko **Pienyritysten yksityistäminen Venäjällä.** 23 s.
Jarmo Eronen **Konversio Venäjällä: tulosten tarkastelua.** 10 s.
- 3/94 Juhani Laurila **Direct Investment from Finland to Russia, Baltic and Central Eastern European Countries: Results of a Survey by the Bank of Finland.** 14 p.
Juhani Laurila **Finland's Changing Economic Relations with Russia and the Baltic States.** 11 p.
Jouko Rautava **EC Integration: Does It Mean East-West Disintegration.** 8 p.
Eugene Gavrilenkov **Macroeconomic Crisis and Price Distortions in Russia.** 20 p.
Eugene Gavrilenkov **Russia: Out of the Post-Soviet Macroeconomic Deadlock through a Labyrinth of Reforms.** 22 p.
- 4/94 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1993.** 16 s.
Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1993.** 19 s.
Jouko Rautava **Suomen idänkauppa 1990-93.** 7 s.
- 5/94 Pekka Sutela **Production, Employment and Inflation in the Baltic Countries.** 22 p.
Seija Lainela **Private Sector Development and Liberalization in the Baltics.** 14 p.
Seija Lainela **Small Countries Establishing Their Own Independent Monetary Systems: the Case of the Baltics.** 17 p.
- 6/94 Merja Tekoniemi **Työttömyys ja sosiaaliturva Venäjällä.** 31 s.
- 7/94 Pekka Sutela **Fiscal Federalism in Russia.** 23 p.
Jouko Rautava **Interdependence of Politics and Economic Development: Financial Stabilization in Russia.** 12 p.
Eugene Gavrilenkov **"Monetarism" and Monetary Policy in Russia.** 8 p.

- 8/94 Pekka Sutela **The Instability of Political Regimes, Prices and Enterprise Financing and Their Impact on the External Activities of the Russian Enterprises.** 31 p.
Juhani Laurila **The Republic of Karelia: Its Economy and Financial Administration.** 37 p.
Inkeri Hirvensalo **Banking Reform in Estonia.** 21 p.
- 9/94 Jouko Rautava **Euroopan unionin ja Venäjän välinen kumppanuus- ja yhteistyösopimus - näkökohtia Suomen kannalta.** 7 s.
- 10/94 Seija Lainela - Pekka Sutela **The Comparative Efficiency of Baltic Monetary Reforms.** 22 p.
Tuula Ryttilä **Monetary Policy in Russia.** 22 p.
- 11/94 Merja Tekoniemi **Miksi Venäjän virallinen työttömyysaste on säilynyt alhaisena?** 19 s.
- 1/95 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1994.** 19 s.
Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1994.** 21 s.
Vesa Korhonen **Itäisen Euroopan talouskehitys 1994.** 19 s.
- 2/95 Urmas Sepp **Inflation in Estonia: the Effect of Transition.** 27 p.
Urmas Sepp **Financial Intermediation in Estonia.** 32 p.
- 3/95 Vesa Korhonen **EU:n ja Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimus.** 31 s.
Jouko Rautava **Talousintegraatio ja Suomen turvallisuus - Suomi Euroopan unionin idän taloussuhteissa.** 21 s.
Jouko Rautava **Suomen idänkauppa 1985-94.** 10 s.
- 4/95 Nina Oding **Evolution of the Budgeting Process in St. Petersburg.** 29 p.
Urmas Sepp **A Note on Inflation under the Estonian Currency Board.** 12 p.
Pekka Sutela **But ... Does Mr. Coase Go to Russia?** 14 p.
- 5/95 Urmas Sepp **Estonia's Transition to a Market Economy 1995.** 57 p.
- 6/95 Niina Pautola **The New Trade Theory and the Pattern of East-West Trade in the New Europe.** 21 p.
Nina Oding **Investment needs of the St.Petersburg Economy and the Possibilities to meeting them.** 20 p.
Panu Kalmi **Evolution of Ownership Change and Corporate Control in Poland.** 21 p.
- 7/95 Vesa Korhonen **Venäjän IMF-vakauttamisohjelma 1995 ja Venäjän talouden tilanne.** 37 s.
Inkeri Hirvensalo **Maksurästit Venäjän transitiotaloudessa.** 30 s.
Seija Lainela **Baltian maiden omat valuutat ja talouden vakautus - pienten maiden suuri menestys.** 14 s.
- 8/95 Pekka Sutela **Economies Under Socialism: the Russian Case.** 17 p.
Vladimir Mau **Searching for Economic Reforms: Soviet Economists on the Road to Perestroika.** 19 p.
- 9/95 Niina Pautola **East-West Integration.** 33 p.
Panu Kalmi **Insider-Led Privatization in Poland, Russia and Lithuania: a Comparison.** 16 p.
Iikka Korhonen **Equity Markets in Russia.** 14 p.
Jury V. Mishalchenko - Niina Pautola **The Taxation of Banks in Russia.** 5 p.
- 1/96 Juhani Laurila **Payment Arrangements among Economies in Transition: the Case of the CIS.** 23 p.
Sergei Sutyurin **Problems and Prospects of Economic Reintegration within the CIS.** 17 p.
Viktor V. Zakharov - Sergei F. Sutyurin **Manager Training - Another Emerging Market in Russian Educational Services.** 9 p.

- 2/96 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1995.** 12 s.
 Juhani Laurila **Katsaus lähialueisiin.** 28 s.
 Iikka Korhonen **Baltian vuosikatsaus.** 10 s.
 Pekka Sutela **Ukrainan ja Valkovenäjän taloudet vuonna 1995.** 10 s.
 Vesa Korhonen **Itäisen Euroopan siirtymätalouksien kehitys 1995.** 17 s.
- 3/96 Niina Pautola **Intra-Baltic Trade and Baltic Integration.** 12 p.
 Vesa Korhonen **The Baltic Countries - Changing Foreign Trade Patterns and the Nordic Connection.** 16 p.
 Iikka Korhonen **Banking Sectors in Baltic Countries.** 22 p.
- 4/96 Niina Pautola **Trends in EU-Russia Trade, Aid and Cooperation.** 16 p.
 Niina Pautola **The Baltic States and the European Union - on the Road to Membership.** 20 p.
 Elena G. Efimova - Sergei F. Sutyryn **The Transport Network Structure of the St.Petersburg Region and its Impact on Russian-Finnish Economic Cooperation.** 11 p.
 Iikka Korhonen **An Error Correction Model for Russian Inflation.** 10 p.
- 5/96 Juhani Laurila - Inkeri Hirvensalo **Direct Investment from Finland to Eastern Europe; Results of the 1995 Bank of Finland Survey.** 21 p.
 Tatiana Popova - Merja Tekoniemi **Social Consequences of Economic Reform in Russia.** 26 p.
 Iikka Korhonen **Dollarization in Lithuania.** 7 p.
- 6/96 Juhani Laurila - Inkeri Hirvensalo **Suorat sijoitukset Suomesta Itä-Eurooppaan; Suomen Pankin vuonna 1995 tekemän kyselyn tulokset.** 20 s.
 Jouko Rautava **Suomi, Euroopan Unioni ja Venäjä.** 6 s.
 Niina Pautola **Baltian maiden talouskatsaus 1996.** 12 s.
- 1/97 Panu Kalmi **Ownership Change in Employee-Owned Enterprises in Poland and Russia.** 51 p.
- 2/97 Niina Pautola **Fiscal Transition in the Baltics.** 23 p.
 Peter Backé **Interlinkages Between European Monetary Union and a Future EU Enlargement to Central and Eastern Europe.** 19 p.
- 3/97 Iikka Korhonen **A Few Observations on the Monetary and Exchange Rate Policies of Transition Economies.** 8 p.
 Iikka Korhonen **A Brief Assessment of Russia's Treasury Bill Market.** 8 p.
 Rasa Dale **Currency Boards.** 14 p.
- 4/97 Sergei F. Sutyryn **Russia's International Economic Strategy: A General Assessment.** 17 p.
 Tatiana Popova **The Cultural Consequences of Russian Reform.** 17 p.
 Ludmilla V. Popova - Sergei F. Sutyryn **Trends and Perspectives in Sino-Russian Trade.** 11 p.
- 5/97 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1996.** 10 s.
 Iikka Korhonen - Niina Pautola **Baltian talouskatsaus 1996.** 12 s.
 Merja Tekoniemi **Katsaus lähialueisiin 1996.** 11 s.
 Merja Tekoniemi **Ukrainan talouskatsaus 1996.** 10 s.
 Kari Pekonen **Valko-Venäjän talous vuonna 1996.** 6 s.
 Katri Lehtonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys vuonna 1996.** 13 s.
- 6/97 Niina Pautola **Towards European Union Eastern Enlargement - Progress and Problems in Pre-Accession.** 17 p.
 Katri Lehtonen **Theory of Economic Reform and the Case of Poland.** 26 p.
 Boris Brodsky **Dollarization and Monetary Policy in Russia.** 14 p.
- 7/97 Toivo Kuus **Estonia and EMU Prospect.** 24 p.
 Olga Luštšik **The Anatomy of the Tallinn Stock Exchange.** 23 p.
 Riia Arukaevu **Estonian Money Market.** 20 p.

- 1/98 Iikka Korhonen **The Sustainability of Russian Fiscal Policy.** 8 p.
Tatiana Popova - Merja Tekoniemi **Challenges to Reforming Russia's Tax System.** 18 p.
Niina Pautola **Optimal Currency Areas, EMU and the Outlook for Eastern Europe.** 25 p.
- 2/98 Peter Westin **Comparative Advantage and Characteristics of Russia's Trade with the European Union.** 26 p.
Urszula Kosterna **On the Road to the European Union - Some Remarks on Budgetary Performance in Transition Economies.** 31 p.
- 3/98 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1997.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Keskuksen ja alueiden välisten suhteiden kehitys Venäjällä 1992-1997.** 10 s.
Niina Pautola **Baltian talouskatsaus 1997.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Katsaus Suomen kauppaan IVY-maiden ja Baltian maiden kanssa 1990-1997.** 11 s.
Tom Nordman **Kiinan talouden tila ja ongelmat.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Ukrainan talouskatsaus 1997.** 10 s.
Iikka Korhonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys 1997.** 12 s.
- 4/98 Kustaa Äimä **Central Bank Independence in the Baltic Policy.** 30 p.
Iikka Korhonen – Hanna Pesonen **The Short and Variable Lags of Russian Monetary Policy.** 11p.
Hanna Pesonen **Assessing Causal Linkages between the Emerging Stock Markets of Asia and Russia.** 10 p.
- 5/98 Laura Solanko **Issues in Intergovernmental Fiscal Relations – Possible Lessons for Economies in Transition.** 19 p.
Iikka Korhonen **Preliminary Tests on Price Formation and Weak-form Efficiency in Baltic Stock Exchanges.** 7 p.
Iikka Korhonen **A Vector Error Correction Model for Prices, Money, Output, and Interest Rate in Russia.** 12 p.
Tom Nordman **Will China catch the Asian Flu?** 14 p.
- 6/98 Saga Holmberg **Recent Reforms in Information Disclosure and Shareholders' Rights in Russia.** 17 p.
Vladimir R. Evstigneev **Estimating the Opening-Up Shock: an Optimal Portfolio Approach to Would-Be Integration of the C.I.S. Financial Markets.** 39 p.
Laura Solanko – Merja Tekoniemi **Novgorod and Pskov – Examples of How Economic Policy Can Influence Economic Development.** 14 p.
Ülle Lõhmus - Dimitri G. Demekas **An Index of Coincident Economic Indicators for Estonia.** 12p.
- 7/98 Tatyana Popova **Financial-Industrial Groups (FIGs) and Their Roles in the Russian Economy.** 24p.
Mikhail Dmitriyev – Mikhail Matovnikov – Leonid Mikhailov – Lyudmila Sycheva **Russian Stabilization Policy and the Banking Sector, as Reflected in the Portfolios of Moscow Banks in 1995–97.** 29 p.
- 1/99 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1998.** 10 s.
Iikka Korhonen – Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1998.** 10 s.
Tom Nordman **Kiinan talouden tila ja näkymät.** 13 s.
Pekka Sutela **Ukrainan talouskatsaus 1998.** 14 s.
Iikka Korhonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys vuonna 1998.** 10 s.